

УДК391-055.2(477.87)''18/19''

Василь КОЦАН

ТРАДИЦІЙНИЙ ЖІНОЧИЙ ПЛЕЧОВИЙ ТА ВЕРХНІЙ ОДЯГ ДОЛИНЯН ЗАКАРПАТТЯ XIX — першої половини XX ст.

Стаття присвячена дослідженню традиційного жіночого плечового та верхнього вбрання долинян Закарпаття XIX — першої половини XX ст. На основі польових, архівних і літературних джерел, музейних колекцій проаналізовано кілька важливих аспектів з досліджуваної проблематики: матеріал та способи виготовлення (крій), художні особливості (оздоблення), способи одягання та функціональне призначення (буденний, святковий, обрядовий) плечового та верхнього вбрання. Художньої виразності як буденному, так і святковому вбранню надавали вишивка, фабричні стрічки, машинні шви, декорування бісером. Вивчення функціонального призначення того чи іншого елемента дало змогу виявити його простоту, святковість і символічність.

Ключові слова: плечовий та верхній одяг, безрукавка, гуня, куртка, крій, домоткане полотно, вовна, фабрична матерія, оздоблення, вишивка, фабричні стрічки, машинні шви.

© В. КОЦАН, 2017

Особливості проживання долинян у різноманітних господарсько-географічних поясах річкових долин середньогір'я, низькогір'я, передгір'я і рівнини, їх адміністративна підпорядкованість конкретним комітатським та окружним центрам, етноісторичні особливості формування населення кожної з річкових долин, правовий і господарський статус жителів конкретних сіл, вплив сусідів та інші чинники наклали свій відбиток на їх традиційну культуру [38, с. 68]. В етнографічній групі долинян виділяються локально-територіальні групи (етнографічні райони) марамороських, боржавських, ужанських і перчинсько-березнянських долинян. Їх етноісторичний та господарсько-культурний розвиток позначився на особливостях традиційного народного одягу місцевого населення.

Предметом нашого дослідження є традиційний жіночий плечовий та верхній одяг долинян Закарпаття в XIX — першій пол. XX ст. Різноманітність його форм та їх зміни пов'язані не лише з удосконаленням традиційних конструкцій та появою нових матеріалів, а й із зовнішніми чинниками — впливами міської культури, різних модних течій тощо. Крій верхнього вбрання різних статевікових груп не мав значних відмінностей. Верхній одяг жінок і чоловіків різного віку, молоді та підлітків відрізнявся лише довжиною, кольором, оздобленням чи прикрасами. Складність виготовлення та обробки матеріалів і самого пошиття верхнього селянського одягу в домашніх умовах вимагала колективної праці, що й було причиною розвитку народних промислів, пов'язаних з його виробництвом.

У XIX — першій пол. XX ст. у долинян Закарпаття побутували дві основні форми **жіночого плечового одягу** — з рукавами та без рукавів. Виготовляли їх з хутра, домотканого полотна, сукна чи фабричних тканин. Еволюція крою йшла від зшивання прямокутних шматків тканини до поступового додавання підкроєних деталей, які створювали одяг за фігурою людини й робили його зручнішим та різноманітнішим.

Специфіка плечового одягу долинян Закарпаття яскраво відображується в його регіональних особливостях. У середині XIX — на поч. XX ст. у тереблеріцьких та тересвянських долинян побутували білі, сірі, рідше чорні сукняні безрукавки («лайбики», «лекрики») (іл. 1). Найбільше вони збереглися у селах Дубове, Широкий Луг, Тарасівка, Красна, Усть-Чорна, Руська Мокра, Лопухів, Терново, Бе-

Іл. 1. Дівчата, одягнені в сукняну та оксамитову безрукавку («лайбики»). Тересвянська долина. 30—40-ві рр. XX ст. (Фото з архіву автора)

Іл. 2. Жінка в хутряній безрукавці («бунді»). Тересвлеріцька долина. 20-ті рр. XX ст. (Фото С.К. Маковського)

девля, Криве Тячівського району. Шили їх з трьох піл домотканого сукна з вузьким (1—2 см) комірцем, глибоко врізаними рукавними проймами (15—20 см), двома (рідше однією) пришивними кишеними на передніх полах. Контури передніх пі-

лок святкових «лекриків» оздоблювали вишивкою у вигляді вузьких орнаментальних смуг геометричних мотивів [8, с. 33].

Наприкінці XIX — на поч. XX ст. поряд із сукняними безрукавками долинянки одягали й полотняні. У селах долини р. Боржави молоді жінки одягали короткі безрукавки («візитки») з домотканого лляного полотна, без гудзиків. Контури передніх пілок оздоблювались мереживом («чіпкою»), зрідка вишивкою. Жіночі безрукавки («лайбики»), оздобленні вишивкою червоними, зеленими, синіми нитками побутовали й серед дівчат та молодих жінок з сіл долини р. Терєблі. Але, на відміну від боржавських, терєблянські безрукавки шили не з лляного, а з вовняного домотканого полотна. Контури шийного вирізу, передніх піл, подолу та рукавних пройм обшивали вузькими чорними смужками («каракулем»), поверх яких зрідка нашивали дрібненькі сірі намистинки («бусинки») [9].

З кінця XIX — перших десятиріч XX ст. у селах долин річок Тересви, Терєблі, Ріки та Боржави поширились жіночі хутрянні безрукавки. Одягали їх переважно дівчата й молоді жінки, лише зрідка — жінки старшого віку. У селах межиріччя Ріки і Терєблі короткі (40—45 см), вище пояса, жіночі безрукавки, кроєні хутром всередину, називали «бундами» (іл. 2). Задня пола «бунди» кроїлась з одного чи трьох шматків хутра. З'єднувальні шви на спинці декорувались вузькими смужками з телячої шкіри. Дві передні поли з'єднувались із спинкою швами на плечах та боковинах. Обкати рукавних пройм глибоко врізані (20—22 см), горловина овальної форми. Застібувалася «бунда» на три залізні чи дерев'яні гудзики («гомби») та три шкіряні петлі або взагалі не застібувалася. Контури «бунди» оздоблювались чорним смушком і стрічками з телячої шкіри коричневого кольору. Вся зовнішня поверхня безрукавки пишно декорувалась рослинним орнаментом, виконаним вовняними нитками технікою «гладь». Орнаментальна композиція вишивки хутрянних безрукавок терєблеріцьких долинянок, укладена у чіткі вертикальні ряди, нагадує стилізовані стебла, листя та квіти («косиці»). Серцевини косиць оздоблювали круглим бісером та гудзиками («гомбами»). Домінуючий колорит вишивки — червоно-бордовий, що гармонійно поєднаний з відтінками темно-зеленого кольору. Всі інші кольорові вкраплення рівномірно розкидані по

полю вишивки. Розріз передніх піл, низ «бунди», краї спинки та на плечах оздоблювали аплікаціями з телячої шкіри. Поверх шкіряних нашивок наносили вишивку «на косички» рожевого та темно-синього кольору. У верхній чи нижній частині спинки пришивали три «китиці» рожевого, червоного та синього кольорів. На деяких безрукавках над китицями на спинці пришивали дрібні дзеркальця. Зустрічались «бунди», у яких верхню частину спинки декорували телячою шкірою, поверх якої вишивали квіти. На передніх полах розміщували по два симетричні вертикальні ряди різнокольорових волічкових китиць та дві накладні кишені з телячої шкіри, оздоблені вишивкою. Бічні шви на спині обрамляли волічковим шнурком. У селах Сокирниця, Боронява, Данилово, Крайниково Хустського району жіночі бунди оздоблювали сірими бусинками («пацьорками») або дерев'яними колечками («бильцями», «коліщтатами»). У с. Нанково Хустського району «бунду» використовували у весільному обряді. Після вінчання у церкві вдома молодих зустрічала мама, одягнена у кожух навиворіт. Вона обсівала молодих вівсом. Вивернутий кожух означав, що мати бажала дітям доброго урожаю, щоб овес родив таким густим, як вовна на кожусі [3, с. 16]. Бунди почали зникати із широкого вжитку в середині XX ст. [17; 23; 24; 25; 30, с. 104; 36, с. 206].

Жіночі безрукавки («бунди») у першій пол. XX ст. побутували й у тересвянських долинян (іл. 3). Їх також кроїли із трьох шматків овечої шкіри. Контури всіх деталей безрукавок обшивали вузькою (2 см) смужкою темно-коричневого сап'яну або ягнячого смушка. У плечовій частині передні пілки із спинкою з'єднували вузькими (5—8 см) смужками («плечиками») із сап'яну. У селах Лази, Біловарці, Дубрівка, Глиняний, Бедевля передні пілки та спинку «бунд» оздоблювали широкими (5—8 см) смугами («партицями») з червоного сукна, а у селах, Криве, Тересва, Грушево і сусідніх румунських селах Діброва та Солотвино — коричневими шкіряними смугами. Контури «паритиць» вирізали у формі заокруглених зубчиків із наскрізними дірочками («очками»). На «партиці» пришивали 10—12 пар різнокольорових китиць, поміж якими вишивали квіти («ружі») з листочками або «смерічку». Такі квіти вишивали й на пришивних кишенях та «плечиках». «Бунди» сіл поріччя Тересви характеризували

Іл. 3. Дівчина в хутряній безрукавці («бунді»). Тересвянська долина. Реконструкція. 2015 р. (Фото з архіву автора)

лись суцільною вишивкою рослинних орнаментів, виконаною технікою «гладь». Вишивали шовковими нитками червоного, вишневого, рожевого, бордового, фіолетового, зеленого кольорів. Орнаментальна композиція складалась із квіток («ромашок») та пелюсток. На передніх пілках рослинний орнамент мав довільну форму, а на спинці — вишивався у вигляді вертикальних галузок або стилізованого «дерева життя» із розгалуженими у бік гілками. Безрукавки захищали від холоду спину, боки та груди, залишаючи при цьому вільними для роботи руки. Оздоблені таким чином «бунди» відрізнялись від «кожків» сусідніх повітів Румунії, які оздоблювались чорними шкіряними смужками, мідними бляшками та рослинною вишивкою з домінуванням чорних ниток [11; 20].

Свої особливості мали боржавські короткі (35—40 см) хутрянні безрукавки («реклики», «рехлики») з овечої шкірки хутром всередину. Їх крій складався з трьох піл. У плечовій частині передні пілки із спинкою з'єднували вузькими (5—8 см) шматками хутра («плечима», «горішницями», «передницями», «ушиваними передницями»). Безрукавки мали прямокутний виріз горловини (16 x 20 см, 14 x 17 см, 17 x 19 см). Контури вирізу горловини,

Іл. 4. Терблеріцькі долинянки у безрукавках («камізельках»). Середина ХХ ст. (Фото з архіву Регіонального музею етнографії сіл пониззя р. Терблї у селищі Буштино Тячівського району)

передніх пілок та спинки оздоблювали вузькою смужкою чорного або темно-коричневого ягнячого хутра. Далі пришивали смужки коричневого або рожевого сап'яну. Сап'янові смужки («ластки») на передніх пілках та вздовж розрізу декорували п'ятьма горизонтальними рядками з хрестиків. Між ними могли вишивати дрібні квітки («косиді»), зрідка пришивали декоративні гудзики («гомби»). Всю зовнішню поверхню «реклика» оздоблювали вишивкою рослинного характеру, виконаною технікою «гладь». Орнаментальна композиція мала вигляд стилізованого «дерева життя», що складалось із червоних квіток, зелених стебел та листочків. На серцевину квіток пришивали великі бісеринки («пацьорки»). На «передницях» вишивали стилізовані галузки з квіток, стебел та листочків. Вишивку виконували «гарусовими» нитками. Зрідка безрукавки оздоблювали мідними бляшками («бильцями», «кольцями»). Такі безрукавки у селах долини р. Боржави з'явилися на початку ХХ ст. під впливом сусідніх регіонів. У селах Приборжав-

ське, Довге, Кушниця побутувала приказка: «Петек бунді не брат» [10; 34, с. 127].

На початку 20-х рр. ХХ ст. масового поширення набувають різноманітні фабричні тканини, які використовували для пошиття безрукавок («камізельок», «лайбиків»), що одягались поверх сорочки. Одним із найяскравіших прикладів були жіночі безрукавки («лайбики») терблеріцьких долинянок (іл. 4.). У селах Буштино, Вонігово, Сокирниця, Данилово, Крайниково та їх околицях дуже коротку, приталену святкову безрукавку («лайбик», «камізельку») носили лише дівчата і молодіці, а старші жінки їх не одягали. Крій «лайбиків» прямий, складався з двох піл: суцільної задньої, та передньої, розділеної на дві частини, з глибоким вирізом горловини. Наявні глибоко врізані пройми рукавів, 1/3 верхньої частини яких оздоблювалась чорними, зеленими збірочками («фодричками»), контури яких прикрашали білою мережкою («чіпкою»). Етноідентифікуючою ознакою терблянських «лайбиків» була широка стрічка («пантлик у коцку») синього, бордового, рожевого та жовтого кольорів, якою обшивали краї горловини, розрізу та обкат «лайбика». «Коцки» збирали у складки, по бокам прострочували машинним швом. Посередині «пантлика» пришивали маленьку оранжеву стрічку, що надавала йому витонченості та довершеності. Контури горловини, рукавних пройм та обкат «лайбика» оздоблювали декоративними чорними, червоними, зеленими, рожевими зубчиками. Із виворітного боку «лайбик» підшивали фабричною матерією. Залежно від форми та розрізу горловини «лайбики» не застібувались зовсім, застібувались у верхній частині за допомогою шнурочка та банта («бабочки»), у нижній частині металевими кільцями («капчачами») або шнурочками, у верхній і нижній частині шнурочками («щумками») [5, с. 8; 41, с. 89].

Відрізнялись «лайбики» і за кольором матерії, з якої їх виготовляли, і за кольоровою гамою окремих елементів оздоблення. Дівчата та молоді жінки одягали яскраві червоні, рожеві чи зелені безрукавки, а жінки середнього віку — чорні, темно-бордові. Червоні «лайбики» найчастіше оздоблювали білими, голубими, жовтими, оранжевими, рожевими, синіми стрічками («пантликами»). У селах Лозянське, Соїми, Волове (Міжгір'я), Запереділля Міжгірського району зустрічались жіночі безрукавки із черво-

ної квітчастої матерії. При оздобленні рожевих «камізельок» використовували такі поєднання стрічок: зелені, жовті, чорні; зелені, червоні, блакитні, оранжеві, сині; жовті, червоні, блакитні, сині, зелені. У селах Сокирниця, Крайниково, Олександрівка Хустського району «лайбики», пошиті із зеленої квітчастої матерії, оздоблювались червоними, рожевими, білими, голубими, синіми, жовтими стрічками.

Заміжні жінки одягали в основному чорні та темно-бордові «лайбики». У селах Буштино, Вонігово, Кричево, Угля Тячівського району чорні «лайбики» оздоблювали білими, червоними, рожевими, жовтими стрічками, у селах Сокирниця, Крайниково, Олександрівка Хустського району — рожевими, білими, зеленими мережками («чіпками») [35, с. 16] або рожевими, жовтими, білими, голубими стрічками; у селах Драгово, Копашньово, Золотарьово — жовтими та темно-коричневими стрічками. У селах Лозянське, Сойми, Волове (Міжгір'я), Запереділля Міжгірського району чорні однотонні безрукавки заміжніх жінок застібували за допомогою шнурочка та банта («бабочки»). «Лайбики» із темно-бордової оксамитової, атласної матерії найчастіше зустрічались у селах Синевирська Поляна, Синевир, Колочава, Негровець Міжгірського району. Зрідка бордові «лайбики» зустрічались у селах Сокирниця, Крайниково Хустського району, де їх декорували вишивкою у вигляді дрібних квіток («кошиць») та білими стрічками.

Наприкінці 30-х рр. XX ст. у селах Синевирської долини та в околицях Волового (Міжгір'я) побутували короткі (40—45 см) жіночі безрукавки («лайбики») із чорної фабричної матерії, з глибокими рукавними проймами. Застібувались «лайбики» на три гудзики. Контури горловини, розрізу, рукавних пройм та обкат «лайбика» загинали і прострочували машинним швом у вигляді прямих та ламаних ліній («кривуль»). Іноді контури рукавних пройм оздоблювали декоративними зубчиками. Із виворітної сторони їх підшивали різнокольоровою фабричною матерією.

Наприкінці XIX — у першій пол. XX ст. у селах долини р. Боржави на свята та весілля жінки одягали коротку (46—50 см) безрукавку («плічки», «лайбик») з фабричної покупної різнокольорової матерії. Її довжина сягала 10—15 см нижче талії. Характерною ознакою таких безрукавок був глибокий виріз горловини та вирізані у формі зубчиків конту-

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 5 (137), 2017

Іл. 5, 6. Дівчина у безрукавці («брюшляку»). Ужгородський район. Реконструкція. 2015 р. (Фото з архіву автора)

ри передніх пілок. «Зубці» зв'язували між собою шовковими нитками, створюючи вигляд «шнурівки», яку могли замінювати металеві петлі («скоби»). Багаті дівчата «зубчики» робили із шовкових стрічок («пантликів»), оздоблених металевими блискітка-

Іл. 7. Жіноча безрукавка («лайбик»). Село Хижа Виноградівського району. 30—40-ві рр. ХХ ст. (Фото з архіву автора)

ми. Певні особливості мало оздоблення «лайбиків» [2, с. 13; 40, с. 135].

У 20-х рр. ХХ ст. у селах поблизу м. Ужгорода дівчата та молодіці почали одягати короткі (30—35 см) безрукавки («брюшлаки»), пошиті з фабричної атласної квітчастої матерії рожевого або червоного кольору (іл. 5, 6). Кроїли «брюшлаки» з чотирьох пілок. Глибокий виріз горловини переходив у розріз, що застібувався на п'ять гудзиків. До нижньої частини безрукавок пришивали різної довжини, вузькі шматки матерії («відрізки», «обрізки»), які обшивали вузькими атласними стрічками. Із виворітного боку безрукавки підшивали білим домотканим полотном. Жінки старшого віку носили короткі безрукавки («лайбики»), пошиті із чорної оксамитової («баршунової») матерії [19]. Наприкінці 30—40-х рр. ХХ ст. в Ужгороді та його околицях жінки одягали безрукавки («корсетки») з фабричної вовняної матерії червоного або темно-бордового кольору. Кроїли їх з трьох пілок. Загинанням верхньої частини передніх пілок утворювався відкидний комір. «Корсетки» оздоблювали вишивкою рослинних мотивів у вигляді великих квіткових композицій [12].

Наприкінці 20-х — на поч. 30-х рр. ХХ ст. у долинян Закарпаття поширилися жіночі в'язані безрукавки («камизельки», «сведери») з різнокольорових вовняних ниток. У селах Данилово, Сокирниця Хустського району задню пілку безрукавок плели з ниток одного, найчастіше зеленого, салатого чи блакитного кольорів. Лише у нижній частині спинки могли вив'язати 2—3 поперечні смуги червоного, жовтого, коричневого, білого кольорів.

Передні пілки в'язали у різнокольорові поперечні смуги у вигляді прямих ліній («партиць») чи ламааних ліній («кривуль»). Інколи контури передніх пілок та низ «камизельок» декорували дрібними квітками («косицями») [14].

Етноідентифікуючою ознакою традиційного народного вбрання дівчат та молодих жінок Хустщини були короткі (30—35 см) безрукавки («камизельки»), в'язані із зелених, рідше червоних вовняних ниток. По контуру «камизельок» плели вузькі червоні, жовті, голубі смужечки («партички»). Вздовж рукавних пройм між ними пришивали білі чи рожеві фабричні стрічки («ленти»). Етноідентифікуючою ознакою і водночас етнографічно розмежувальною рисою безрукавок було оздоблення їх передніх пілок трьома парами стилізованих квіток з білих чи жовтих вовняних ниток. Іноді внутрішню площину квіток заповнювали сріблястими бісеринками («пацьорками»), а поміж квітками пришивали різнокольорові китички. Нижню частину передніх пілок та спинки декорували жовтим шнурком («колоском») та різнокольоровими квітками з бісеру.

У селах Тересвянської долини наприкінці 30-х — на поч. 40-х рр. ХХ ст. також з'явилися в'язані із вовняних ниток кофти («сведери», «світери»). Прядінням та в'язанням кофт займалися тільки жінки. «Світери» були з коміром або без нього, виплетені по стану, вільні, з рукавами і без них. Відрізнялись вони й технікою плетіння. Цей вид одягу був дуже зручним, легким та теплим. Його одягали як жінки, так і чоловіки. Молоді дівчата одягали яскраві різнокольорові кофти, а жінки старшого віку — переважно темні.

На початку 30-х рр. ХХ ст. жіночий традиційний плечовий безрукавний одяг долинян почали оздоблювати бісером. Долинянки Виноградівського району поверх сорочки також одягали коротку (33—38 см), вузьку безрукавку («лайбик», «камизельку») (іл. 7). Шили її з трьох піл чорної чи темно-коричневої оксамитової тканини («велюру») з глибокими рукавними проймами. До нижнього краю вирізу горловини пришивали клапани («завертки») трикутної форми, які імітували відкидний («закочений») комір. До нижньої частини «лайбика» пришивали «партицю», «поділ», «долішницю», контури якої оздоблювали декоративними різнокольоровими зубчиками, а її внутрішню площину — фабричними мережками («пантliками») червоно-

го або рожевого кольорів, викладеними у формі хвилястих ліній. Такими мережками декорували й контури горловини, рукавних пройм та передніх пілок. Із виворітного боку «лайбик» підшивали домотканним полотном або фабричною матерією. Застібували безрукавку виготовленими вручну петлями та гудзиками («вущками на гомби») або покупними металевими гачками («зачіпками», «капчачами»). Характерною ознакою місцевих лайбиків «лайбиків» було пишне оздоблення («сомбування») їх зовнішньої поверхні різними кольоровими стрічками («лентами»), металевими пластинами, бісером («пацьорками»), гудзиками («гомбами»). Завдяки їм формувались як геометричні, так і рослинні орнаменти. Найхарактернішими мотивами орнаментальної композиції були одинарні або подвійні галузки різнокольорових квіток («пацьорковий ряд», «трондоли») з дрібного бісеру. На спині «трондоли» набирали вигляду видовженого трикутника. Обрамленням «пацьоркового ряду» виступали ламані лінії («кривулі») з видовженого стеклярусу білого, зеленого, синього кольорів та дрібного червоного бісеру. Внутрішню площину подвійних «пацьоркових рядів» заповнювали різними за формою та розмірами гудзиками («гомбами») [16; 26, с. 12]. Подібні безрукавки зустрічались й у лемків Великоберезнянщини. До етнографічно розмежувальних рис відносимо розміри «лайбиків». Лемківські безрукавки набагато довші (70—78 см) за хижанські (33—38 см). На відміну від хижанських, лемківські безрукавки крім бісеру оздоблювали вишивкою рослинного характеру, виконаною технікою «гладь».

У 20—40-х рр. XX ст. жіночі безрукавки, оздоблені бісером, одягали й на Ужгородщині. Це були короткі (40—42 см) безрукавки («камізельки», «лайбики») з чорного оксамиту. Характерною ознакою їх крою було оздоблення нижньої частини 28—30-ма прямокутними шматками оксамитової матерії («клапани», «язички»). «Камізельки» декорували різнокольоровим бісером («пацьорками»). Контури вирізу горловини, рукавних пройм, передніх пілок та низ «лайбика» оздоблювали вузькою (1—2 см) галузкою з квіток, стебел та листочків. На передніх пілках та більшій частині спинки вишивали великі квіткові композиції. Контури кожного із «язичків» оздоблювали дрібними трикутниками, а у правому нижньому куті вишивали дрібну квітку [18].

Іл. 8. Гуня жіноча. Хустський район. 20-ті рр. XX ст. (Фото з архіву автора)

Наприкінці XIX — на поч. XX ст. у селах Турянської долини жінки поверх сорочки почали одягати короткі (40—45 см) блузи («візитки») з чорної оксамитової матерії з різнокольоровим квітковим орнаментом чи з темно-синьою атласною квітковою матерією. Кроїли «візитки» із суцільної задньої та двох передніх пілок. Застібувались блузи на п'ять голубих («білявих») гудзиків («гомб») або металеві кнопки («патенти»). До верхньої частини стану пришивали вузький (2—3 см) комір («галір»), контури якого прострочували ручним або машинним швом. Вздовж передніх пілок, на рівні пояса та у нижній частині рукавів блузи декорували вузькою (2—3 см) червоною фабричною стрічкою («лентою») з квітковим орнаментом. У селах Вільшанки, Турички, Ликідари зустрічались блузи із чорною стрічкою («лентою», «зубком»). По контуру «ленти» пришивали вузьку (0,5—1 см) фабричну стрічку («чіпку») білого кольору. Матерію під «лентою» у пояській частині та на рукавах збирали у вузькі (0,5—1 см) складки («рями», «брижі»), які завершувались білою фабричною мережкою. Із виворітного боку блузи підшивали фабричною матерією. Зрідка старші жінки носили блузи із поясами («опасами»).

Наприкінці 20-х рр. XX ст. у Турянській долині поширились «візитки» з чорної атласної матерії, які кроїли з чотирьох піл. Застібували «візитки» на п'ять гудзиків («гомб»). Характерною ознакою їх оздоблення були вишиті «ленти», якими декорували передні пілки, поясну частину та низ рукавів. Орнамен-

тальна композиція вишивки мала вигляд галузки із великих червоних квіток та дрібних різнокольорових квіточок. «Ленти» обрамлювали рожевими та жовтими фабричними стрічками («кривульками»), між якими робили два машинні шви. На передніх пілках обабіч «лент» вишивали дві квітки («ружі»).

Верхній одяг долинян не вирізнявся різноманітністю. У ХІХ ст. єдиним верхнім одягом як жінок, так і чоловіків була гуня (іл. 8). Наприкінці ХІХ — на поч. ХХ ст. поширились сукняні куртки («уйоші», «вуйоші»).

Жіночі гуні відрізнялись від чоловічих лише розмірами. Довжина жіночих гунь сягала від 60—62 до 95—100 см, а чоловічих — від 70—75 до 110—115 см. Поширеними були два варіанти крою долинянських гунь. В обох випадках стан гуні зшивали з двох пілок. При першому варіанті крою верхня пола, зігнута навпіл по довжині, формувала верхню частину стану та довгі (75—80 см) рукави. Поздовжні краї нижньої поли (150 x 60 см) загинались всередину, у результаті чого гуня не мала бічних швів, а її ширина по низу сягала 68—70 см. При другому варіанті крою гунь між верхньою і нижньою пілками як спереду, так і ззаду вшивали вузькі (25—30 см) пілки-вставки («поперечниці»).

У селах долини р. Терєблі побутували білі довгі (нижче пояса) гуні («петики») з довгими рукавами. Дехто з старших людей одягав і чорні «петики». Для виготовлення цього елемента вбрання вибирали довгорунну вовну, яку добре промивали, парили і сушили. Частину вовни пряли на нитки, а ту решту, що добре вичісувалась відкладали. Вовняні нитки снували й навивали на кросна. У процесі ткання разом з ниткою по пітканню стелили й короткі нитки. Гуні мали поперечний крій з верхньою пілкою, кроєною разом з рукавами [21]. У 80—90-х рр. ХІХ ст. у селах долини р. Терєблі поширились й гладкі гуні без ворсу. Їх обшивали («обмітували») навколо шії та по контурам передніх піл білою вовняною ниткою, щоб не торочились краї. Довгий ворс час від часу розчісували. Зверху гуню зав'язували двома вовняними шнурками («шумками») «у китичку». Народна традиція вимагала, щоб молоді («жених» і «одданиця»), незалежно від пори року, одягали «петик» [7, с. 76; 37, с. 29; 39, с. 54].

У селах верхів'я р. Боржави взимку як жінки, так і чоловіки одягали чорні гуні («петики»). Білі гуні у

даних селах були слабо поширені. Для виготовлення чорної гуні боржавські долиняни білу вовну фарбували («дубили») у відварі кори чорної вільхи, добавляючи мідного купоросу. Після проварювання вовну сушили, чесали («чинили») на щіті («щети»), пряли. Для основи пряли тонкі, а для перетикання — товсті нитки («вірвовки»), з яких ткали полотно. Кілька зшитих піл вибивали у валилі. Потім приступали до пошиття гунь. Поширеними були гуні, верхня пілка яких кроїлась разом з довгими рукавами. Довжина рукавів (70—75 см) перевищувала довжину самих гунь (60—65 см). Контури горловини та піл обшивали чорною вовняною ниткою. На жіночих гунях з лівого боку ткали петлю («ключку»), до якої пришивали зелений або червоний шнурок, що закінчувався чотирма різнокольоровими кульками. У чоловіків гуня зав'язувалась зверху двома чорними вовняними шнурками. У селах Приборжавське, Довге, Суха, Бронька, Кушниця, Лисичево Іршавського району побутували чорні, а у селах Керецьки, Березники — сірі з коричнюватим відтінком гуні. Через носіння чорної гуні жителів сіл верхів'я р. Боржави часто називали «черняками».

У селах середньої та нижньої течії річки Боржави (Імстичево, Великий Раковець, Малий Раковець, Білки, Осій, Ільниця, Розтока, Дубрівка, Сільце) шили довгі білі гуні («петики») із ворсом («кострубами»). Гуні мали невеликий (10 см) круглий виріз горловини. Різниця у розмірах жіночих і чоловічих білих «петиків» не було. Жіночі могли бути довші за чоловічі і навпаки. Зустрічались як ворсовані, так і гладкі гуні. Носили їх наопашки [1, с. 83—84; 4, с. 74].

У ХІХ — на поч. ХХ ст. гуня з довгими рукавами як основний елемент верхнього плечового вбрання була поширена й у терєвлянських долинян. Вона користувалась великим попитом у населення і була спільним одягом як чоловіків, так і жінок. Полотно для гуні ткали з білої, сірої або чорної овечої вовни. Найчастіше шили короткі, вище колін, рідше довші гуні. Круглий виріз горловини та поздовжній розріз обшивали вузькою смугою з шкіри або стрічкою червоного чи чорного сукна [6, с. 31].

Білі гуні з довгим ворсом («коцмами», «коцмолами») побутували у селах Хижа, Черна, Новоселиця Виноградівського району. Тут гуні ткали на кроснах або купляли готові. Навколо шії та вздовж розрізу гуню обшивали, щоб не торочилась. Зав'язувалась

гуня біля шиї двома білими вовняними шнурками («ощінками»). Гуні не промокали від дощу, вода стікала по «коцмолах». Найчастіше зустрічались гуні нижче колін [29, с. 185].

У ХІХ — на поч. ХХ ст. у турянських, мукачівських та ужгородських долинян також побутували довгі білі, зрідка сірі («сиві») гуні. Їх верхню пілку кроїли разом з рукавами. Лише на святкових сваявських, мукачівських та ужгородських гунях між двома основними пілками вшивали вузькі (15—25 см) пілки-вставки («поперечниці»). У селах Раково, Туриця, Тур'я-Пасіка, Мокра, Тур'я-Поляна, Порошково Перечинського району контури вирізу горловини та передніх пілок обшивали білою вовняною ниткою. У селах Неліпино, Стройне, Тибава, Мала Мартинка, Дусино, Плав'є, Росош Свалявського району побутували як короткі (60—62 см), так і довгі (80 см) буденні гуні. Короткі гуні зав'язувались на плетені шнурочки під шиєю, а низ рукавів довгих гунь закручували всередину на 5 см і підрубляли білими вовняними нитками. У селах Родникова Гута, Родниківка, Оленьово, Плоске, Павлово на Свалявщині зрідка зустрічались сірі («сиві») гуні, контури вирізу горловини та передніх пілок яких обшивали білими вовняними нитками. Характерними особливостями святкових сваявських гунь були довгий ворс та контури горловини передніх піл, обшитих білими чи коричневими вовняними нитками. Розмежувальною рисою білих гунь сіл Черноголова, Смереково, Буківцьово Великоберезнянського району були вузькі шматки червоної фабричною матері, якими декорували нижню частину вирізу горловини. У селах Мукачівського та Ужгородського районів буденні гуні ткали без ворсу. З виворітного боку їх підшивали домотканими полотном, зрідка робили пришивні кишені. Святкові мукачівські та ужгородські гуні з-поміж долинянських виділялись тим, що у них виріз горловини та контури правої пілки обшивали коричневою ниткою, а контури лівої — декорували білими китичками.

Наприкінці ХІХ — на поч. ХХ ст. гуні поступово почали витіснятись куртками («уйошами», «вуйошами») з ущільненого домотканого сукна білого, сірого, чорного кольору. Жіночі та чоловічі «уйоші» мали однаковий крій. Їх кроїли з трьох піл: суцільної спинки та двох передніх пілок. Куртки мали вузький стоячий комірець з чорного сукна, одну-дві

пришивні кишені на передніх пілках. Передні поли «уйошів» не застібувались. Протягом перших десятиріч ХХ ст. крій та оздоблення сукняних курток вдосконалювались. Майже по всій території розселення долинян поширились «уйоші» міського крою, характерною особливістю яких були відкидний комір, декоративні пояски і клапани на спині та рукавах, застібування на два-три гудзики, різноманітні декоративні нашивки з різнокольорового сукна.

Поряд із загальними особливостями сукняні куртки долинян Закарпаття мали і ряд специфічних рис, характерних для тієї чи іншої групи сіл. У селах межиріччя Теремлі та Ріки у холодну пору року жінки і дівчата одягали білі сукняні куртки («вуйоші», «уйоші»). На «уйошах» кінця ХІХ — поч. ХХ ст. майже відсутніми були орнаментальні прикраси, за винятком вузьких смужок чорного сукна, окремих «зубків» чи «кривуль» вздовж розрізу горловини, передніх пілок та по низу рукавів [22]. Жіночі «вуйоші» 20—40-х рр. ХХ ст. кроїли з чотирьох-п'яти пілок, оздоблювали широкими (5—6 см) сукняними чи оксамитовими смужками, різними стрічками, машинними швами, сукняними нашивками у вигляді хрестиків, кілець, сердечок, гілочок («смерічок») (іл. 9). Зустрічались куртки як без коміра, так і з вузьким коміром-стійкою чи відкидним коміром («галіром»). У селах Хустського району побутували білі жіночі святкові «уйоші» з відкидним коміром і довгими рукавами. Етнідентифікуючою ознакою хустських жіночих святкових «уйошів» було їх декоративне оздоблення. Верхню частину відкидного коміра обшивали зеленою фабричною матерію, простроченою машинними швами, а нижню оздоблювали двома вузькими (1—2 см) смужками зеленого сукна, поміж якими робили машинні шви у вигляді прямих та хвилястих ліній. У верхніх кутах нижньої частини коміра нашивали два сердечка з червоного сукна. Подібним чином декорували контури передніх пілок, чотирьох кишень та клапанів («хлястиків») у нижній частині рукавів. На «хлястиках» та верхніх скісних кишнях пришивали червоні кільця («очка»), а на нижніх — сердечка. Верхню частину спинки оздоблювали хвилястою смугою із зеленого сукна та машинних швів, а нижню — декоративним пояском з двома «хлястиками», оздоблених «очками» та сердечками. Такі «уйоші» були обов'язковим елементом ве-

Іл. 9. Жіноча сукняна куртка («уйош»). Хустський район. 30—40-ві рр. ХХ ст. (Фото з архіву автора)

Іл. 10. Жіноча сукняна куртка («уйош»). Іршавський район. 40-ві рр. ХХ ст. (Фото з архіву автора)

Іл. 11. Жіноча оксамитова куртка («белич»). Виноградівський район. 40-ві рр. ХХ ст. (Фото з архіву автора)

сільного вбрання нареченої у селах Боронява, Сокирниця, Данилово, Крайниково, Стеблівка Хустського району [15].

«Уйоші» сіл верхів'я р. Терєблі шили з вузьким коміром-стійкою. Його обшивали синьою сукняною смужкою, вирізаною у формі відкидного коміра, нижня частина якої переходила у вузькі (2—3 см) зубкуваті смужки вздовж передніх пілок та подолу куртки. Нижню частину комірця декорували стилізованими квітками («косицями»). У нижній частині передніх пілок робили дві пришивні кишені, над якими нашивали різнокольорові сукняні смужечки, що імітували ще дві менші скісні кишені. Низ довгих рукавів обшивали широкою синьою та вузькими червоними і зеленою смужками, викладеними у формі зубчиків. Нижню частину спинки декорували стилізованим деревцем [42, с. 302].

Крій та оздоблення «уйошів» терєвлянських долин такі ж, як і у терєвлянських. Відмінність полягала в тому, що у селах долини р. Терєви переважали сірі та світло-коричневі «уйоші». Наприкінці 20-х рр. ХХ ст. у селах Красна, Усть-Чорна, Лопухів, Руська Мокра Тячівського району побутували жіночі короткі (50—55 см) куртки («кожухи») з домотканого сукна. Для його виготовлення використовували зелені, сині, фіолетові, коричневі, чорні та сірі фарбовані вовняні нитки («фарбітки»). При тканні нитки піткання випускали, утворюючи випуклості («буклі»). Пошиті з такого сукна куртки називали «букльованими кожухами». Характерною особливістю крою «кожухів» були довгі рукави. Їх довжина (65—72 см) сягала 15—20 см нижче стану кожуха. При сильних морозах рукави вставляли один в одного для зігрівання рук.

Спосіб крою жіночих та чоловічих «уйошів» боржавських долин такі ж, як і у терєвлянських. Шили їх кравці («шнайдери»). Для чоловічих брали 2 м сукна, для жіночих — 1,5—1,8 м. «Уйош» мав дві кишені («жеби»), стоячий комір («ошийник»), не застібався. Комір, контури передніх пілок та низ піджаків оздоблювали смужкою (5—6 см) чорної фабричної матерії («проклад»), машинними швами у вигляді «кривульок» (іл. 10). Низ рукавів святкових жіночих «уйошів» оздоблювали рожевою сукняною стрічкою. Наприкінці 30-х — на поч. 40-х рр. ХХ ст. «уйош» став значно довшим, почав застібуватись на гудзики. До спинки пришивали декоративний пояс. Комір робили вже відкидним, на передніх полах пришивались чотири кишені [28, с. 139].

Наприкінці XIX — на поч. XX ст. у селах Хижа, Черна, Новоселиця Виноградівського району верхнім плечовим вбранням як жінок, так і чоловіків були сукняні куртки («уїоші», «москвичі»). Виготовляли їх з білого, рідше сірого сукна. Комір, поли, низ рукавів обрамляли темним фабричним сукном та плетеними шнурами («горголівками»).

На початку 20-х рр. XX ст. у королівських долинян поширились куртки («уїоші», «беличі») з чорного оксамиту («велюру»), які уже наприкінці 20-х — на поч. 30-х рр. повністю витіснили сукняні куртки (іл. 11). Крій «беличів» складався із шести піл: двох передніх та чотирьох задніх. Куртка мала відкидний («закочуваний») комір, довгі цільнокроєні рукави. На передніх пілках робили дві прорізані кишені («жеби»). У нижній частині спинки та на стику двох середніх пілок робили дві зустрічні складки («фавди», «фавдовий защип»). Відкидний комір, передні пілки, низ рукавів, подол піджака, контури кишень та «фавдового защипу» оздоблювали широкими (4—6 см) смужками чорного ягнячого хутра, обабіч якого нашивали різнокольорові декоративні гудзики («гомби»). Такі куртки побутували й у сусідніх румунських повітах Сату Маре, Баю Маре та їх околицях. Румунські куртки виготовляли з чорного оксамиту, передні пілки та спинку оздоблювали різнокольоровими плетеними шнурочками («шнурівками»), вишивкою та різноманітними мережками.

Отже, протягом другої пол. XIX — першої пол. XX ст. жіночий плечовий одяг долинян Закарпаття зазнав поступової еволюції, що супроводжувалась опануванням різних варіантів крою та оздоблення. Етноідентифікуючою ознакою традиційного жіночого вбрання тересвянських долинянок середини XIX — поч. XX ст. були сукняні безрукавки («лекрики»). До етнографічно розмежувальних рис відносимо розміри та елементи оздоблення. Долинянські безрукавки були довшими (65—70 см) за лемківські (50—55 см), не мали кишень й не застібувались на гудзики. Від лемківських «камізелок» тересвянські «лекрики» виділялись неоздобленим подолом. Долинянки свої святкові безрукавки оздоблювали геометричною вишивкою, а лемкині — машинною прошивною строчкою у вигляді прямих та хвилястих ліній.

Характерним верхнім одягом долинян Закарпаття були гуні та «уїоші». Найпоширенішими були білі,

чорні, зрідка сірі («сиві») гуні. Етноідентифікуючою ознакою верхнього одягу боржавських долинян були короткі чорні гуні з довгими рукавами. У межах Закарпаття чорні гуні набули масового поширення у угорського населення. Ряд спільних рис мають гуні долинян та лемків Закарпаття. У селах Родникова Гута, Родниківка, Оленьово, Плоске, Павлово на Свалявщині зрідка зустрічались сірі («сиві») гуні, які були масово поширені у лемківських селах Закарпаття. І в долинянських, і в лемківських гунях контури вирізу горловини та передніх пілок обшивали білими вовняними нитками. Етнографічно розмежувальних рис не виявляємо. У цілому гуні як традиційний елемент одягу долинян, який одягали в холод, дощ, восени, зимою, навесні, під час релігійних свят, весілля, взимку захищали від холоду, морозу, а влітку їх одягали у дощову погоду.

З кінця XIX — на поч. XX ст. у долинян поширюються сукняні куртки («уїоші»), які поступово витісняли гуні. Шили їх з білого, рідше чорного, сірого, світло-коричневого сукна. Етноідентифікуючими ознаками жіночого верхнього вбрання тересвянських долинян були «уїоші» із зеленими та синіми сукняними нашивками, декорованими різнокольоровими кільцями, хрестиками, квітками, сердечками, тересвянських долинян — короткі (50—55 см) куртки («кожухи букльовані») з дмотканого різнокольорового вовняного полотна, королівських долинян — куртки («уїоші», «беличі») з чорного оксамиту («велюру»). У межах Закарпаття сукняні куртки, крім долинян, побутували у лемків, бойків, гуцулів, румун. Всі вони проявляють як спільні, так і відмінні риси. Спільними були матеріал для виготовлення та крій. На фоні білих та чорних долинянських «уїошів» чітко виділялись сірі лемківські («сіраки») та червоні гуцульські «сердаки». Під впливом румун з м. Сигота та його околиць у тересвянських долинян поширились «букльовані кожушки». Крім долинян вони побутували у румун Закарпаття. У долині р. Тересви поширеними були фіолетові «кожушки», у румунських селах Тячівщини — коричневі, а на Рахівщині — зелені. Подекуди сукняні куртки збереглись аж до 80-х рр. XX ст.

1. Архів кабінету етнології історичного факультету УжНУ. Гелетей М.І. Матеріальна культура села Ли-

- сичево Іршавського району Закарпатської області в зв'язку із соціалістичними перетвореннями на Закарпатті: дипломна робота / М.І. Гелетей. — Ужгород : УжДУ, 1960. — 97 с.
2. Архів Закарпатського музею народної архітектури та побуту. *Гмисюк Н.П.* Народний стрій населення нижньої і середньої течії ріки Боржава (Іршавський, Берегівський, Виноградівський райони): реферат / Н.П. Гмисюк. — Ужгород : ЗМНАП, 1986. — 22 с.
 3. Архів кабінету етнології історичного факультету УжНУ. *Грицак Я.М.* Народне весілля долинян села Нанкова Хустського району: курсова робота / Я.М. Грицак. — Ужгород : УжНУ, 2004. — 37 с.
 4. Архів кабінету етнології історичного факультету УжНУ. *Лях П.А.* Матеріальна культура села Приборжавське Іршавського району Закарпатської області в зв'язку із соціалістичними перетвореннями на Закарпатті: дипломна робота / П.А. Лях. — Ужгород : УжДУ, 1961. — 88 с.
 5. Архів кабінету етнології історичного факультету УжДУ. Спогад Макар Ганни Олексіївни, 1983 р. н., жительки с. Колочави Міжгірського району Закарпатської області, записаний Шимоня М.М. 20 лютого 1968 р. — Ужгород : УжДУ, 1968. — 17 с.
 6. Архів кабінету етнології історичного факультету УжНУ. *Черевко О.П.* Традиційна культура і побут українців с. Калини Тячівського району (кінця ХІХ — першої половини ХХ ст.): дипломна робота / О.П. Черевко. — Ужгород : УжНУ, 2003. — 78 с. : іл.
 7. Архів кабінету етнології історичного факультету УжНУ. *Шимоня М.М.* Матеріальна культура трудящих села Колочави Міжгірського району: дипломна робота / М.М. Шимоня. — Ужгород : УжДУ, 1968. — 98 с.
 8. Архів кабінету етнології історичного факультету УжНУ. Щоденник етнографічної практики студентки 1-го курсу історичного факультету УжДУ Стефурак Л.Д., проведеної у с. Дубове Тячівського району. — Ужгород, 2000. — 64 с.
 9. Фонди Закарпатського краєзнавчого музею, інвентарний номер (далі — ФЗКМЕ:). — Е: 2085/15826. Жіноча безрукавка, с. Буштино Тячівського району. Початок ХХ ст. Домоткане вовняне полотно, каракуль, бісеринки.
 10. ФЗКМЕ: 2425/1963. Жіноча безрукавка, с. Довге Іршавського району. Початок 40-х рр. ХХ ст. Домоткане вовняне полотно, каракуль, бісеринки.
 11. Фонди Закарпатського музею народної архітектури та побуту, інвентарний номер (далі — ФЗМНАПО:). — ФЗМНАПО: 1640/873. Жіноча безрукавка, с. Дубове Тячівського району. 40-ві рр. ХХ ст. Овече хутро, чорний смушок, теляча шкіра, аплікація, нитки, вишивка, гладь.
 12. ФЗМНАПО: 2539/946. Жіноча безрукавка («брюшляк»), с. Сторожниця Ужгородського району. 20-ті рр. ХХ ст. Фабрична атласна матерія.
 13. ФЗМНАПО: 3362/1172. Жіноча безрукавка, с. Довге Іршавського району. 40-ві рр. ХХ ст. Овече хутро, чорний смушок, теляча шкіра, аплікація, нитки, вишивка, гладь.
 14. ФЗМНАПО: 4449/1962. Жіноча в'язана безрукавка («камізьлька»), с. Бедевля Тячівського району. 40-ві рр. ХХ ст. Вовняні нитки, в'язання.
 15. ФЗМНАПО: 4801/2245. Жіноча сукняна куртка («уйош»), с. Данилово, Хустський р-н. Домоткане сукно, фабрична матерія, машинні шви. 20-ті рр. ХХ ст.
 16. ФЗМНАПО: 4838/2277. Жіноча безрукавка («лайбик»), с. Хижа Виноградівського району. 40-ві рр. ХХ ст. Оксамит, бісер, гудзики.
 17. ФЗМНАПО: 5069/2406. Жіноча безрукавка, с. Буштино Тячівського району. 20-ті рр. ХХ ст. Овече хутро, чорний смушок, теляча шкіра, аплікація, нитки, вишивка, гладь.
 18. ФЗМНАПО: 9422/3657. Жіноча безрукавка («лайбик»), с. Оріховиця Ужгородського району. 40-ві рр. ХХ ст. Оксамит, бісер.
 19. ФЗМНАПО: 9866/3789. Жіноча безрукавка («брюшляк»), с. Минай Ужгородського району. 20-ті рр. ХХ ст. Фабрична атласна матерія.
 20. ФЗМНАПО: 12947/241. Жіноча безрукавка, с. Широкий Луг Тячівського району. 20-ті рр. ХХ ст. Овече хутро, чорний смушок, теляча шкіра, аплікація, нитки, вишивка, гладь.
 21. Фонди Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України, інвентарний номер (далі — ФМЕХП Е:). — Е: 64851/2014. Гуня, с. Данилово, Хустський р-н. Вовняні нитки, тканиня. Початок ХХ ст.
 22. ФМЕХП Е: 73680/2586. Жіноча сукняна куртка («уйош»), с. Стеблівка, Хустський р-н. Домоткане сукно, фабрична матерія, машинні шви. Початок ХХ ст.
 23. ФМЕХП Е: 84871/2034. Жіноча безрукавка, с. Стеблівка Хустського району. 20-ті рр. ХХ ст. Овече хутро, чорний смушок, теляча шкіра, аплікація, нитки, вишивка, гладь.
 24. Фонди Музею прикладного мистецтва при Мукачівському державному університеті, інвентарний номер (далі — ФМПМЗМДУ:). — ФМПМЗМДУ: 2/3. Жіноча безрукавка, с. Стеблівка Хустського району. 20-ті рр. ХХ ст. Овече хутро, чорний смушок, теляча шкіра, аплікація, нитки, вишивка, гладь.
 25. Фонди Регіонального музею етнографії сіл пониззя р. Терембі (с. Буштино Тячівського району), інвентарний номер (далі — ФРМЕПТ:). — ФРМЕПТ: 36. Жіноча безрукавка, с. Стеблівка Хустського району. 20-ті рр. ХХ ст. Овече хутро, чорний смушок, теляча шкіра, аплікація, нитки, вишивка, гладь.
 26. *Бендас С.* Монографія села Вел. Копані / С. Бендас // Літературна неділя. — Унгвар, 1943. — Рочник III. — С. 12.
 27. *Гайова Є.* Безрукавний одяг Закарпаття (кінець ХІХ — 50-ті рр. ХХ ст.) / Є. Гайова // Народне мистецтво. — 2009. — № 1—2. — С. 80—82.
 28. *Грибаніч І.* Жіноче народне вбрання українців Боржавської долини / І. Грибаніч // Календар «Просві-

- ти» на 1993 рік. — Ужгород : Патент, 1993. — С. 137—139.
29. Грибанич І. Народний одяг українців сіл Хижа, Новоселиця, Черна Виноградівського району / І. Грибанич // Календар «Просвіти» на 1995 рік. — Ужгород : Гражда, 1995. — С. 185—186.
 30. Домашній промысел и народный одяг // Наш родный край. — Рочник XIV. — Число 6. — Тячево, 1936. — С. 104—105.
 31. Карпинець І.І. Кептарі Українських Карпат / І.І. Карпинець // Культура та побут населення українських Карпат : матеріали республіканської наукової конференції, присвяч. 50-річчю утворення СРСР: тези доповідей і повідомлень. — Ужгород : Закарпат. обл. друкарня, 1972. — С. 52—53.
 32. Карпинець І.І. Кептарі Українських Карпат / І.І. Карпинець. — Львів : Панорама, 2003. — 56 с. : іл.
 33. Коцан В.В. Народний одяг українців пониззя р. Терембі кінця XIX — першої половини XX ст. / В.В. Коцан // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. — Ужгород : Говерла, 2007. — Вип. 19. — С. 118—127.
 34. Коцан В.В. Традиційний жіночий безрукавний одяг українців Закарпаття середини XIX — першої половини XX ст. / В.В. Коцан // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. — 2012. — Вип. 28. — С. 124—135.
 35. Куцинь А. Нижний Быстрый (опись) / А. Куцинь // Руська молодь. — 1943—1944. — Рочник III. — Число 7. — С. 15—17.
 36. Лизанець П.М. Українсько-угорські культурно-побутові взаємини (на матеріалах назв одягу Закарпаття) / П.М. Лизанець // Культура і побут населення Українських Карпат: Матеріали республіканської наукової конференції. — Ужгород : УжДУ, 1973. — С. 203—208.
 37. Музей вишивки і стародавнього одягу // Музеї України. — 2007. — № 1. — С. 27—29.
 38. Тиводар М.П. Етнографія Закарпаття: Історико-етнографічний нарис / М.П. Тиводар. — Ужгород : Гражда, 2011. — 416 с. : іл.
 39. Тиводар Р.Ю. Традиційна культура та етносоціальний розвиток українців села Руське Поле Тячівського району, Закарпатської області у XX ст. : дипломна робота / Р.Ю. Тиводар. — Ужгород : УжДУ, 1997. — 89 с.
 40. Шмелева М.Н. Типы женской народной одежды украинского населения Закарпатской области / М.Н. Шмелева // СЭ. — 1948. — № 2. — С. 130—146.
 41. Щось про Салдобаш // Наш родний край. — 1937. — Рочник XVI. — Число 5. — С. 88—90.
 42. Як живють люде у Н. Бистрому // Наш родний край. — 1928. — Рочник XI. — Число 2. — С. 301—303.

Vasyl Kotsan

TRADITIONAL SHOULDER AND UPPER CLOTHING OF DOLYNIANS OF TRANSCARPATHIAN XIX — FIRST HALF OF XX cc.

The article is devoted to research of traditional shoulder and upper clothing of dolynians of Transcarpathian XIX — the first half of XX item. On the basis of the field, archived and literary sources, museum collections a few important aspects are analysed from the probed theme: material and methods of making (cutting out), artistic features (finishing), methods of dressing and functional setting (workaday, festive, ceremonial) of shoulder and upper clothing. Artistic expressiveness to both workaday and festive, embroidery, factory ribbons, machine guy-sutures, decorating a bead, gave a dress. The study of the functional setting of that or other element enabled to find out his simplicity, festivity and symbolic.

Keywords: shoulder and upper clothing, sleeveles, gunya, jacket, cutting out, homescreen fabric, wool, factory matter, finishing, embroidery, factory ribbons, machine guy-sutures.

Василь Коцан

ТРАДИЦИОННАЯ ЖЕНСКАЯ ПЛЕЧЕВАЯ И ВЕРХНЯЯ ОДЕЖДА ДОЛИНЯН ЗАКАРПАТЬЯ XIX — ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XX ст.

Статья посвящена исследованию традиционной женской плечевой и верхней одежды долинян Закарпаття XIX — первой половины XX ст. На основе полевых, архивных и литературных источников, музейных коллекций проанализировано несколько важных аспектов из исследуемой проблематики: материал и способы изготовления (крой), художественные особенности (отделка), способы одевания и функциональное назначение (будничное, праздничное, обрядовый) плечевой и верхней одежды. Художественной выразительности как будничному, так и праздничному наряду предоставляли вышивка, фабричные ленты, машинные швы, декорирование бисером. Изучение функционального назначения того или другого элемента дало возможность обнаружить его простоту, праздничность и символичность.

Ключевые слова: плечевая и верхняя одежда, безрукавка, гуня, куртка, крой, домотканое полотно, шерсть, фабричная материя, отделка, вышивка, фабричные ленты, машинные швы.